

Е-ДАНЪЦИ В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

гл. ас. д-р Елина Атанасова Маринова
Русенски университет „Ангел Кънчев“

E-TAXATION IN BULGARIA – CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Elina Atanasova Marinova

***Abstract:** E-taxation (electronic taxation) is important part of the electronic government concept which is based on the principle of convenient, fast and economic access to administrative service as well as openness, transparency and accountancy of the governance process on the whole. Through this prism, the report analyses the foundations, current state and perspectives of e-taxation in Bulgaria.*

***Key words:** e-government, e-services, e-taxation*

Масовото навлизане на информационните и комуникационни технологии във всички сфери на социален живот, включително в административната дейност, е процес, във връзка с който възникват множество нови тенденции в развитието на обществото и държавата. Той от една страна предполага пренос на едно традиционно съдържание в дигитална форма, но заедно с това води до надграждане и променяне на комуникацията държава - граждани. С напредващото изграждане на електронно правителство се засилва взаимодействието между гражданите и институциите. Получава се свободен достъп до сайтовете на държавните ведомства – за получаване на необходимата информация и ползване на услуги, а заедно с това споделяне и обсъждане на обществени проблеми, съобщаване за нередности и даване на предложения.¹ Така непрекъснато разширяващите се възможности за комуникация разширяват и самата публичност по смисъла на Хабермас. Публични – пише той – наричаме организации, които в противоположност на организациите на затворените общества са достъпни за всички.²

В своя идеален вариант тази достъпност би означавала възможност да получаваш информация, услуги и евентуално да оказваш въздействие върху систе-

¹ Вж. В. Сивов, Виртуализацията и фантомите на информационното общество, електронно списание „NotaBene“, бр.26, <http://notabene-bg.org/read.php?id=288>

² Ю. Хабермас, Структурни изменения на публичността, С., 1993 с. 90.

мата.³ В този смисъл Е-управлението е парадигма на отвореност и прозрачност, развивана чрез споделяне и сътрудничество.⁴

Понятието е-данъци (електронни данъци) използваме условно, за да означим електронната система за взаимодействие с приходната администрация, включваща възможността за получаване на информация, съдействие, деклариране, плащане на данъчни задължения, връчване на съобщения и актове. Съгласно последния доклад на PwC и Световната банка през последната година най-широко разпространената в световен мащаб характеристика на данъчната реформа, е въвеждането или подобряването на електронните системи за подаване на данъчни декларации и плащане на задължения. 10 годишният период на изследването показва, че средното време на глобално ниво за спазване на изискванията на данъчното законодателство е намалело с 61 часа, а показателя за броя на плащанията с 8,2 плащания. Всичко това е следствие до голяма степен от въвеждането и подобряването на системите за електронно плащане. Електронното подаване на декларации продължава да има значително влияние за облекчаване на процесите в данъчната администрация.⁵ Връзките онлайн ускоряват процесите и водят до по-голяма ефективност с по-малко човешко взаимодействие. При традиционният начин на административно обслужване гражданите често са принудени да преминават през множество процедури, да предоставят всевъзможни справки, често в няколко различни институции. „Събирането и комплектоването им изисква много време, усилия и средства, а преодоляването на административните бариери създава огромни трудности за предприемачите и обезсърчава желаещите да започнат свой бизнес. Този начин на извършване на услуги – с пряк контакт между клиент и чиновник – е хранителна среда за субективизъм при вземането на решение, за изнудване и корупция. Разбирането на хората за администрацията са базирани главно на този бюрократичен начин на контакт и повечето от тях възприемат взаимодействието си с нея като неприятно задължение.“⁶ В тази връзка електронното общуване с институциите може да се окаже полезно за положителната промяна на облика им и доверието на гражданите към тях. Д. Холмс пише, че „използването на Интернет не просто ще направи живота на хората по-лесен, то ще промени визията им за правителство: съвременно, а не институционално. Ефективно, не бюрократично. Отзивчиво, не враждебно. Мрежата има способността да видоизмени облика на правителството така, както никой не можеше да си представи в начало-

³ Като пример за добра практика с оглед на последното може да бъде посочена Общинска администрация Стара Загора, която от 2014 г. чрез електронна платформа „Моята еОбщина“ предоставя възможност на всеки гражданин да подаде сигнал, предложение или въпрос и да проследи отговора; да се осведоми за повдиганите преди това теми, с тяхното развитие във времето. Потребителите имат възможност да оценяват отговорите и решенията, които са получили, както и да се присъединяват към вече съществуващи публикации, за постигане на по-висок приоритет по конкретните теми. Основната цел е улесняването на комуникацията между граждани и институции, систематизирането и групирането на въпроси, за по-лесна обработка от администрациите и не на последно място – изграждане и утвърждаване на доверие към тях, от страна на обществото. Това води до подобряване и контрол върху задължителните стандарти за качество на административното обслужване, осигуряване на по-лесен и достъпен начин за контакт на обществото с институциите. С.37 доклад за състоянието на администрацията.

⁴ Вж, повече Д. Сотирова, Културни бариери пред е-управлението като публична иновация, електронно научно списание „Реторика и комуникации“, бр.11, 2014

⁵ <http://www.pwc.com/bg/bg.html>

⁶ Павлов, П., С. Михалева, Концепцията „електронно правителство“ - същност, проблеми и перспективи, ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, 2003, с.4-5

то на 90-те години, а това е от значение за гражданите и фирмите, които получават обществени услуги.⁷

Ускореното развитие на електронното управление (е-управление) е един от основните правителствени приоритети. През 2014 г. се прие Стратегия за развитие на електронното управление в Република България 2014-2020 г. и Пътна карта за нейното изпълнение, която дефинира мерките и дейностите, необходими за постигане на целите на стратегията, които включват предоставяне на качествени, ефективни и леснодостъпни електронни услуги за гражданите и бизнеса; популяризиране, достъп и участие; трансформиране на администрацията в цифрова администрация.

Краткият обзор на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс (ДОПК) и материалните данъчни закони показва стремеж нормативната уредба да бъде приведена в съответствие с принципите на Стратегия за развитие на електронното управление в Република България и Закона за електронното управление.

Така например съгласно Данъчно-осигурителния процесуален кодекс (ДОПК), чл.29, ал.4, в сила от 01.07.2011 г., съобщенията могат да се връчват и с електронно съобщение при използване на квалифициран електронен подпис на органа по приходите. Чл. 30, ал.6 постановява, че електронното съобщение се смята за връчено, когато адресатът изпрати потвърждение за получаването му чрез обратно електронно съобщение, активиране на електронна препратка или изтеглянето му от информационната система на компетентната администрация. Съдържанието на електронното съобщение се удостоверява чрез заверена от органа по приходите разпечатка на записа в информационната система.

С промените в разпоредбата на чл.87, ал.7 ДОПК в сила от 01.01.2016 г., информацията или удостоверението за наличие или липса на задължения може да се получава *и по електронен път*. Ал.9 на същия член сочи, че регистрираното лице има право на електронен достъп до данъчно-осигурителната си сметка по ред и начин, определени със заповед на изпълнителния директор на НАП. Искане за издаване на документ от значение за признаване, упражняване или погасяване на права или задължения може да се подаде до компетентната дирекция по *електронен път*. (чл.89, ал.1). Документът се получава в териториалната дирекция, където е подадено искането, но заинтересованото лице може да определи и друг начин за получаване на документа, включително *електронен път* (чл.90, ал.3).

По отношение подаването и приемането на данъчните декларации чл. 99, ал.1 постановява, че декларацията може да се подаде *и по електронен път*. Чл.101, ал.1 сочи, че видовете декларации и другите документи или данни, подлежащи на подаване и на технически носител или само на технически носител, се определят със съответния нормативен акт. За декларациите и другите подавани на технически носител документи или данни се използва програмен продукт, одобрен от изпълнителния директор на НАП или определен от него орган по приходите, като той се получава от всяка териториална дирекция или чрез Интернет. (чл. 101, ал.2).

Чл.102 ДОПК регламентира подаването и приемането на документи по електронен път. Подаването на декларации, документи или данни по електронен път се извършва от субекта или от негов представител с квалифициран електронен подпис или с издаден от Националната агенция за приходите персонален идентификационен код. При приемането на декларации, документи или данни, подадени по електронен път, се извършва автоматично издаване на входящ номер и дата, които се изпращат на подателя с електронно съобщение. Декларации, документи или данни, които не

⁷ Холмс, Д., Стратегии за електронно правителство, С, 2002, с.19-20

съдържат единен граждански номер на осигурено лице, периода, за който се отнася информацията, или не отговарят на изискванията за формат на записа и попълване на съответния вид документ, не се приемат и на подателя се изпраща съобщение за отказ в тридневен срок от получаването им. Условието и редът за издаване и използване на персонален идентификационен код (ПИК), както и видовете декларации, документи или данни, които могат да се подават чрез използването му, се определят със заповед на изпълнителния директор на НАП.

По нататък, във връзка с действия за доброволно изпълнение на публичните задължения, чл. 182, ал.2 ДОПК (в сила от 01.01.2016г.) установява, че ако задължението не бъде изпълнено в законоустановения срок, преди да бъдат предприети действия за принудителното му събиране, органът, установил вземането, съответно орган на НАП, може да уведоми длъжника писмено, по телефона, с посещение на място, *с електронно съобщение на посочен от него електронен адрес и/или по друг подходящ начин за последиците и възможните действия по събирането на вземането, в случай че не изпълни доброволно определените задължения.*

Когато публичното вземане не бъде платено в срок, изпълнително производство се образува *въз основа на заявление по електронен път* до публичния изпълнител от публичния вискател (чл.220, ал.1 в сила от 01.01.2016 г.). При започнато производство по принудително изпълнение и продажба на вещи чрез търг, ако цената не бъде внесена по посочената сметка от обявения за купувач, публичният изпълнител съставя протокол, с който обявява за купувач наддавача, предложил следващата по размер цена, като му изпраща *съобщение за това на посочения от него електронен адрес (не се предвижда друг начин на уведомяване)*. Електронното съобщение се смята за връчено с изтичане на тридневен срок от изпращането му (чл.249, ал.2 и 3 и чл.254, ал.2 и ал.3, всички в сила от 01.01.2016 г.)

За да се насърчи интернет взаимодействието с приходната администрация с промяната на Закона за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ), в сила от 01.01.2015 г., ползването на отстъпка в размер 5 на сто върху данъка за довносяне по годишната данъчна декларация за лицата, които подадат годишна данъчна декларация до 31 март на следващата година, *важи само при подаване по електронен път* (чл.53, ал.1 ЗДДФЛ). Декларацията по електронен път може да се подаде с персонален идентификационен код (ПИК) или с електронен подпис, а от интернет страницата на НАП може да се изтегли декларация за облагане на доходите с баркод. Дължимият данък върху доходите, определен с годишната данъчна декларация, се заплаща до края на април на годината, следваща годината на придобиване на дохода. Плащането, освен по пощата с пощенски запис или в банков офис с преводно нареждане, може да стане и по интернет (системата за онлайн плащане). По данни на НАП през 2014 г. едва 13.58% от задължените лица са подали годишна данъчна декларация по чл.50 ЗДДФЛ, и съответно 72.06% – за задължените по чл. 73 ЗДДФЛ лица (предприятия и самоосигуряващи се лица, платци на доходи).

По сходен начин Законът за корпоративното подоходно облагане (ЗКПО) в чл. 92, ал. 5 предвижда, че данъчнозадължено лице, което подаде годишна данъчна декларация и годишен отчет за дейността до 31 март на следващата година по електронен път и внесе корпоративния данък в същия срок, може да ползва отстъпка в размер 1 на сто от дължимия годишен корпоративен данък, но не повече от 1000 лв. Начините за деклариране и внасяне на данъка по Интернет са посочени по горе. За 2014г. 56.77% от задължените лица са декларирали корпоративен данък по Интернет.

От началото на 2012 г. ежемесечните справки-декларации по ДДС, които фирмите подават в НАП, се изпращат само по интернет, когато покупките или продажби-

те на дружеството за месеца са повече от пет (чл. 125, ал.12 от Закона за данък върху добавената стойност (ЗДДС) ⁸). Данните на НАП за 2014 сочат, че декларации по ДДС по електронен път изпращат 99,9% от регистрираните по ДДС търговци.

Съгласно чл.84, ал.1 от Закона за акцизите и данъчните складове, данъчни документи по смисъла на закона са акцизен данъчен документ или регистриран електронен акцизен данъчен документ и известие към акцизен данъчен документ или регистрирано електронно дебитно или кредитно известие, като всички акцизни документи следва да бъдат регистрирани в информационната система на Агенция Митници⁹ (за издаден регистриран електронен акцизен данъчен документ се смята документът, регистриран в информационната система на Агенция Митници по ред, начин и във формат, определени с правилника за прилагане на закона. (ал.5)). При наличие на извънредни обстоятелства, при които системата на Агенция “Митници“ не работи, се разрешава издаване на данъчен документ на хартиен носител. Когато бъде възстановена работата на системата, лицата, освободили акцизни стоки с данъчен документ на хартиен носител (чл.85а, ал.1), са длъжни в 7 дневен срок да го регистрират в информационната система. Акцизната декларация, която подават задължените лица, може да бъде подавана и по електронен път (чл.87, ал.8).

Електронните услуги на НАП дават дистанционен достъп на гражданите до най-често използваните справки, документи и др., като са събрани на едно място в т. нар. Портал за електронни услуги на НАП. Е-услугите на НАП условно са разделени в три групи, в зависимост от начина на достъп до тях:

- Е-услуги с ПИК – за да се ползват, лицето трябва да вземете своя персонален идентификационен код (ПИК) от офиса си по постоянен адрес. Чрез ПИК може да се подаде годишна данъчна декларация, да се направи справка за задълженията, за плащанията към бюджета, справка за дължими местни данъци и такси и други.
- Е-услуги със свободен достъп (е-услуги, за които не е нужен електронен подпис) – такива услуги са: проверка на здравния статус; плащане на данъци и осигуровки; публичен бюлетин на фирмите, регистрирани по ДДС и др.
- Е-услуги, достъпни с квалифициран електронен подпис (КЕП) – с електронен подпис могат да се подават декларации и документи по ЗДДС; VIES декларации; уведомления за трудови договори по чл.62 и чл.123 от КТ; осигурителни декларации; декларации за облагане с корпоративен данък; декларация за облагане на доходите на физическите лица и др.¹⁰

От 2009 г. стартират електронните услуги на Информационна системата „Контрол“ (ИС „Контрол“) на НАП. Системата предоставя различни електронни услуги, във връзка с контролните производства (ревизии, проверки), достъпни с квалифициран електронен подпис (КЕП): - връчване и предоставяне по електронен път на

⁸ Чл.125, ал. 12: „Когато някой от отчетните регистри по чл. 124 за съответния данъчен период съдържа повече от пет записи, тогава справка-декларацията по ал. 1 и отчетните регистри по ал. 3 се подават задължително по електронен път при условията и по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс.“

⁹ Агенция Митници поддържа информационна система за регистриране на подаваните по електронен път документи. По отношение на акцизите и свързаните с тях електронни декларации и документи е създадена т.н. Българска акцизна централизирана информационна система (БАЦИС).

¹⁰ Вж. www.nap.bg

документи на клиентите на НАП; - подаване на документи от задължените лица (искане за отвод от участие в производство; искане за възлагане на експертиза от задълженото лице; молба в свободен текст; молба за поправка на очевидна фактическа грешка, допусната в Ревизионен акт/Акт за прихващане и възстановяване; възражение; молба за спиране на производство - като почти всички имат стандартни текстове на страницата на услугата); - справка относно приключилите и текущи контролни производства спрямо задължени лица; - справка за връчените/получените от НАП документи и подадените към НАП документи от задължените лица в рамките на контролни производства. Важно е да се посочи, че при първото активиране на препратката от страницата, се визуализира съобщение, че след изтегляне, документите в архива се считат за връчени. Датата на първото натискане на електронната препратка се приема за дата на връчване на документите. *Връчването по електронен път е равносилно на връчването на хартия.*¹¹

От 01.01.2015 в Закона за местните данъци и такси (чл.3, ал.2) е предвидена възможност данъчните декларации за местните данъци и такси да се подават и по електронен път по реда на ДОПК. Но все още единствената електронна услуга, която общините предлагат на Интернет страниците си, е за електронна справка относно дължими данъци и такси (такава може да бъде направена и на Интернет страницата на НАП). Проверката на местните данъци и такси изисква въвеждането на специален идентификационен код (ПИН,КИН), който може да бъде получен лично в отделите „Местни данъци и такси“ към общините, а по-рядко и чрез заявка за получаване на посочен e-mail, каквато възможност например е предвидена на сайта на Община Русе. С оглед на идентификацията някои общини изискват не код, а потребителско име, парола и първоначална регистрация за достъп до електронни услуги, която се осъществява с попълване на заявление за предоставяне на е-услуги в деловодствата (Община Смолян). Така, за разлика от НАП, по отношение на електронното данъчно обслужване на лицата общините изостават и като важна задача пред тях стои осигуряването на необходимата онлайн платформа, която да дава възможност и за приемане на декларации за местни данъци и такси по електронен път.¹²

Въпреки че НАП е едно от ведомствата у нас с най-добре развити електронни услуги до момента, през годините те се ползват от физическите лица е с много по-бавен ръст от този на юридическите лица. От една страна все още липсва добре обособено информационно общество – общество, в което обществените отношения са основани на всеобщия достъп и използване на информационните и комуникационни мрежи и услуги от мнозинството граждани. По данни на Националния статистически

¹¹ Вж. ИС „Контрол“ Ръководство за употреба – Електронни услуги https://inetdec.nra.bg/docs/%D0%98%D0%A1%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%20-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%83%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0_%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8_%D1%83%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B8_19_08_2014.pdf

¹² При общините към момента по отношение на данъчното обслужване на лицата по електронен ред все още преобладава предоставяне на услугите на ниво 2. Предоставянето на административни услуги по електронен път има 4 нива в зависимост от достигнатото ниво на развитие и възможностите за електронно предоставяне: Ниво 1: Информация: предоставяне на онлайн информация за обществените услуги Ниво 2: Едностранна комуникация: електронен достъп до формуляри Ниво 3: Двустранна комуникация: електронна обработка на формуляри, включително електронна – персонална идентификация Ниво 4: Извършване на сделки, включително разплащане и доставка. с.34) Доклада за състоянието на администрацията за 2014 г., приет с Решение на Министерския съвет № 346 от 21 май 2015 г

институт към 11.12.2015 г. лицата използващи Интернет за взаимодействие с обществените институции през последните 12 месеца са едва 17,8 %. Към същата дата домакинствата, които имат достъп до Интернет са 59,1 %, а лицата които, използват регулярно Интернет – общо 54,6 %. ¹³ От другата страна са трудностите, свързани с идентифицирането на гражданите в електронната среда. Доскоро единственият начин за надлежно идентифициране, заявяване и ползване на електронни административни услуги (включително и тези на НАП) беше чрез използването на квалифициран електронен подпис.

За да стимулира и облекчи достъпа до електронните услуги, през 2014г. НАП предлага и са приети законодателни промени за подаване на данъчни и осигурителни декларации с ПИК (персонален идентификационен код). Той е безплатна алтернатива на електронния подпис, която дава възможност за достъп до множество (не всички) електронни услуги – проследяване на информацията в данъчно-осигурителна сметка – задължения (включително за местни данъци и такси) и плащания, подаване на данъчни декларации, заявяване на удостоверение или друг данъчно-осигурителен документ от НАП. Предстои да бъде приет и Закона за електронната идентификация, съгласно който на гражданите ще могат да се издават карти за електронна идентификация (еднозначно определяне на самоличността на лице във виртуалната среда) на отделен носител – смарт карта с универсален цифров код. Електронната идентичност ще даде възможност на лицата – физически и юридически, за извършване на електронни изявления, включително заявяване и получаване на всички електронни административни услуги.¹⁴

Така пренасянето на обществените взаимодействия във виртуалната среда и формирането на нова технологична социална среда, която се превръща в естествена, неизбежно засяга процеса на държавно управление и предоставянето на административни услуги. Е-данъците са важна част от концепцията за електронно правителство, която се основава както на принципа за удобен, бърз и икономичен достъп до административно обслужване, така и на началата за отвореност, прозрачност и отчетност на управленския процес като цяло. В обобщение на изложеното по-горе може да се посочи, че по отношение на е-данъците в България като цяло е изградена добра и работеща онлайн платформа (изключение засега правят местните данъци и такси). Подобряването ефективността на системата върви успоредно с процеса на изграждане на информационното общество, който следва да е сред приоритетите на съвременните управленски структури. Въвеждането на универсални удостоверения за електронна идентичност у нас значително ще облекчи и насърчи използването на електронни административни услуги, включително и данъчни, а заедно с това ще даде възможност за участие на гражданите и в други електронни процеси свързани с електронното управление, което ще е важна крачка към неговото действително изграждане.

Литература:

1. Павлов, П., С. Михалева, Концепцията „електронно правителство“ – същност, проблеми и перспективи, ВСУ „Черноризец Храбър“, Варна, 2003
2. Сивов, В., Виртуализацията и фантомите на информационното общество, електронно списание „NotaBene“, бр.26, <http://notabene-bg.org/read.php?id=288>

¹³ Национален статистически институт, справки, www.nsi.bg

¹⁴ Проект на Закона за електронната идентификация - <http://parliament.bg/bills/43/502-01-81.pdf>

3. Сотирова, Д., Културни бариери пред е-управлението като публична иновация, електронно научно списание „Реторика и комуникации“, бр.11, 2014, <http://rhetoric.bg/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%B5-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE>
4. Хабермас, Ю., Структурни изменения на публичността, С., 1993
5. Холмс, Д., Стратегии за електронно правителство, С, 2002
6. Годишен отчет за дейността на НАП за 2014 г.- www.nap.bg
7. Доклада за състоянието на администрацията за 2014 г., приет с Решение на Министерския съвет № 346 от 21 май 2015 г.
8. ИС “Контрол” Ръководство за употреба – Електронни услуги
9. Закон за акцизите и данъчните складове
10. Закон за данък върху добавената стойност
11. Закон за данъците върху доходите на физическите лица
12. Закон за корпоративното подоходно облагане
13. Закон за местните данъци и такси
14. Данъчно-осигурителен процесуален кодекс
15. www.nap.bg, www.nsi.bg